

Ime i prezime:	Broj indeksa:	
Datum:	Broj grupe:	Overa:

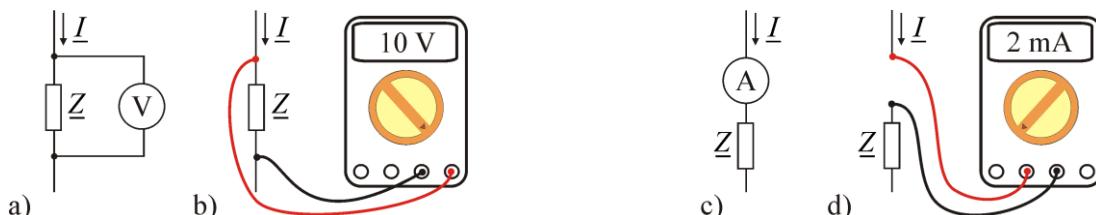
Prvi deo vežbe: merenje efektivnih vrednosti napona i struje

U prvom delu vežbe univerzalni digitalni merni instrument (unimer) se koristi za merenje efektivnih vrednosti prostoperiodičnog napona i struje.

Unimer se priključuje u kolo na isti način kao i u slučaju vremenski konstantnih struja.

U kolima prostoperiodičnih struja, voltmetar meri efektivnu vrednost napona između dve tačke. Priključke voltmetra treba vezati za tačke između kojih se meri efektivna vrednost napona (slike 2.1.a, b).

U kolima prostoperiodičnih struja, ampermetar meri efektivnu vrednost struje kroz neki provodnik. Merenje struje vrši se tako što se provodnik u kome se meri struja prvo prekine, a nakon toga spoji takо da struja prolazi kroz ampermetar (slike 2.1.c i d).

Slika 2.1. a) i b) Primer vezivanja voltmetra, c) i d) primer vezivanja ampermetra.

Povezivanje unimera

Određivanje modula impedanse merenjem efektivnih vrednosti napona i struje

Impedansa potrošača jednaka je količniku kompleksnih predstavnika napona i struje na potrošaču (za referentne smerove napona i struje označene na slici 2.2),

$$\underline{Z} = \frac{\underline{U}}{\underline{I}}.$$

S obzirom da je kompleksni predstavnik napona $\underline{U} = U e^{j\theta}$, a kompleksni predstavnik struje $\underline{I} = I e^{j\psi}$, impedansa potrošača se može napisati kao

$$Z = \frac{U e^{j\theta}}{I e^{j\psi}} = \frac{U}{I} e^{j(\theta-\psi)} = \frac{U}{I} e^{j\varphi},$$

odakle se vidi da je argument impedanse jednak faznoj razlici napona i struje, $\varphi = \theta - \psi$, a moduo impedanse jednak količniku efektivnih vrednosti napona i struje,

$$Z = |\underline{Z}| = \frac{U}{I}.$$

Prema tome, merenjem efektivnih vrednosti napona i struje na potrošaču moguće je odrediti moduo impedanse potrošača.

Iz izmerenih efektivnih vrednosti napona na otporniku U_R i struje kroz otpornik I_R , s obzirom da je $\underline{Z}_R = Z_R = R$, može da se odredi njegova otpornost,

$$R = \frac{U_R}{I_R}.$$

Iz izmerenih efektivnih vrednosti napona na kalemu U_L i struje kroz kalem I_L , može da se odredi moduo impedanse kalema

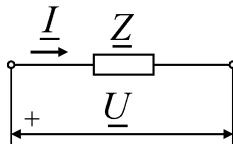
$$Z_L = \frac{U_L}{I_L}.$$

S obzirom da je

$$Z_L = |\underline{Z}_L| = |j\omega L| = \omega L,$$

gde je $\omega = 2\pi f$ (ω je kružna frekvencija, a f frekvencija) iz modula impedanse kalema može da se odredi njegova induktivnost,

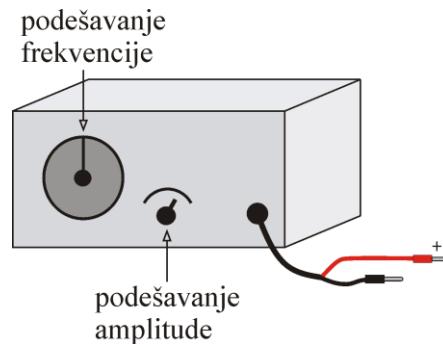
$$L = \frac{Z_L}{\omega} = \frac{Z_L}{2\pi f}.$$

Slika 2.2. Usaglašeni referentni smerovi struje i napona na potrošaču.

Električno kolo

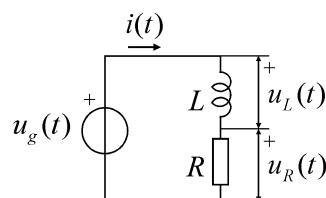
Kao izvor napajanja koristi se signal generator, čija je skica data na slici 2.3. Na slici je označen položaj dugmeta za podešavanje frekvencije i dugmeta za podešavanje amplitude. U desnom donjem uglu je prikazana sonda koja se koristi za priključivanje generatora u električno kolo.

Slika 2.3. Izgled signal generatora.

Na maketi spojiti kolo prema šemi sa slike 2.4 na sledeći način:

- pre povezivanja voditi računa da je generator isključen,
- na odgovarajući način povezati:
  - otpornik,
  - kalem,
  - otpornik R_g na maketi kratko spojiti,
  - signal generator (slika 2.3) bez njegovog uključivanja,
  - proveriti da li su svi elementi pravilno povezani.

Slika 2.4. Električno kolo.

Upotreba unimera za merenje efektivnih vrednosti napona i struje

U slučaju vremenski promenljivih struja unimer meri efektivne vrednosti napona i struje. Oznaka na instrumentu za naizmeničnu struju je $\sim$.

U ovoj vežbi, kada se unimer koristi za merenje efektivne vrednosti napona preklopnik treba da se namesti na naponski merni opseg od

$20\text{ V } \sim$.

Kada se unimer koristi za merenje efektivne vrednosti struje preklopnik treba da se namesti na merni opseg od

$200\text{ mA } \sim$.

Određivanje otpornosti otpornika i induktivnosti kalem

Preklopnik unimera namestite na naponski merni opseg od $20V \sim$. Crni provodnik postavite u COM priključak, a crveni provodnik na odgovarajuće mesto (krajnji desni priključak iznad kog se nalazi oznaka V). Priključite unimer tako da meri napon na generatoru.

Uključite generator i okretanjem dugmeta za podešavanje frekvencije podesite je na 50Hz .

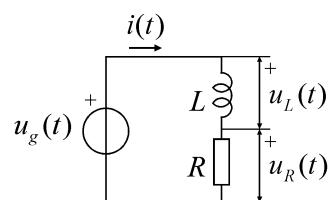
Uključite unimer. Okretanjem dugmeta za podešavanje amplitudu na generatoru i istovremenim očitavanjem unimera, namestite da efektivna vrednost napona generatora bude 2V , $U_g = 2\text{V}$. Isključite unimer i generator.

Priključite unimer tako da meri napon na otporniku. Uključite generator i izmerite efektivnu vrednost napona na otporniku U_R . Unesite izmerenu vrednost u tabelu 2.1. Isključite unimer i generator.

Priključite unimer tako da meri napon na kalemu. Uključite generator i izmerite efektivnu vrednost napona na kalemu U_L . Unesite izmerenu vrednost u tabelu 2.1. Isključite unimer i generator.

Preklopnik unimera namestite na strujni merni opseg od $200\text{mA} \sim$. Crni provodnik postavite u COM priključak, a crveni provodnik na odgovarajuće mesto (drugi priključak sa leve strane iznad kog se nalazi oznaka mA).

Priključite unimer tako da meri struju u kolu. Uključite generator i izmerite efektivnu vrednost struje I . Unesite izmerenu vrednost u tabelu 2.1. Isključite unimer i generator.

Električno kolo.

Tabela 2.1.

$f [\text{Hz}]$	$U_g [\text{V}]$	$U_R [\text{V}]$	$U_L [\text{V}]$	$I [\text{A}]$
50	2			

Na osnovu izmerenih vrednosti (tabela 2.1), izračunajte otpornost otpornika (za teoriju pogledajte stranu 2-2),

$$R =$$

Na osnovu izmerenih vrednosti (tabela 2.1), izračunajte moduo impedanse kalem (za teoriju pogledajte stranu 2-2),

$$Z_L =$$

Iz modula impedanse kalem izračunajte njegovu induktivnost (za teoriju pogledajte stranu 2-2),

$$L =$$

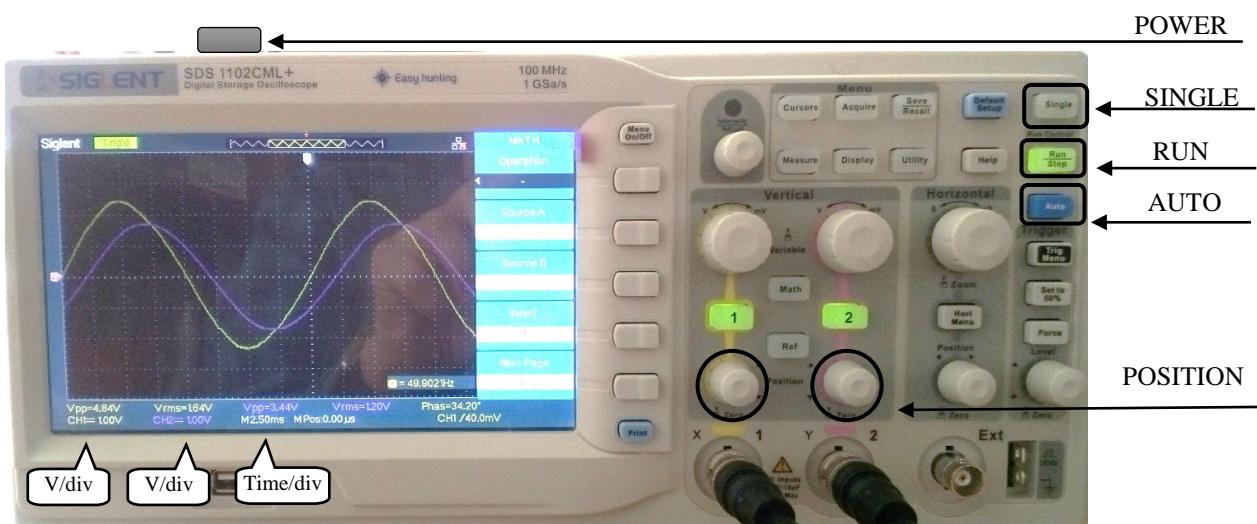
Drugi deo vežbe – merenje napona dvokanalnim osciloskopom

U drugom delu vežbe za merenje napona koristi se dvokanalni osciloskop.

Za razliku od običnih voltmetera koji mere samo efektivnu vrednost napona, osciloskop se koristi za prikazivanje napona u zavisnosti od vremena.

Upotreba osciloskopa

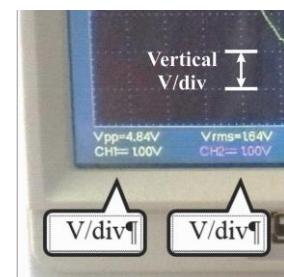
Digitalni osciloskop SIGLENT- SDS 1102 CML

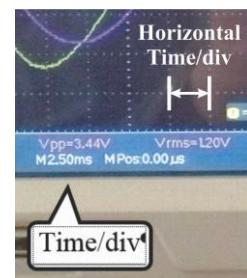
Slika 2.5. Izgled osciloskopa marke SIGLENT

Osnovne operacije

- Priklučiti sonde.
- Uključiti osciloskop pritiskom na dugme **POWER**.
- Pritisnuti dugme **Auto**. Prikazaće se dva signala jedan ispod drugog.
- Za preklapanje signala (DC nivo 0) pritisnuti **Vertical: Position** za oba kanala.
- Pogledati vrednosti na dnu ekrana, kao što je prikazano na slici desno. Za kanale 1 i 2, u drugom redu, date su vrednosti podešavanja vertikalne ose, **V/DIV** – broj volti po podeoku. Moguće je da **V/DIV** nije isto za oba kanala. Dugmetom **Vertical: V ↔ mV** podešiti da oba kanala prikazuju 1 V/DIV (**CH1 = 1 V**, **CH2 = 1 V**).

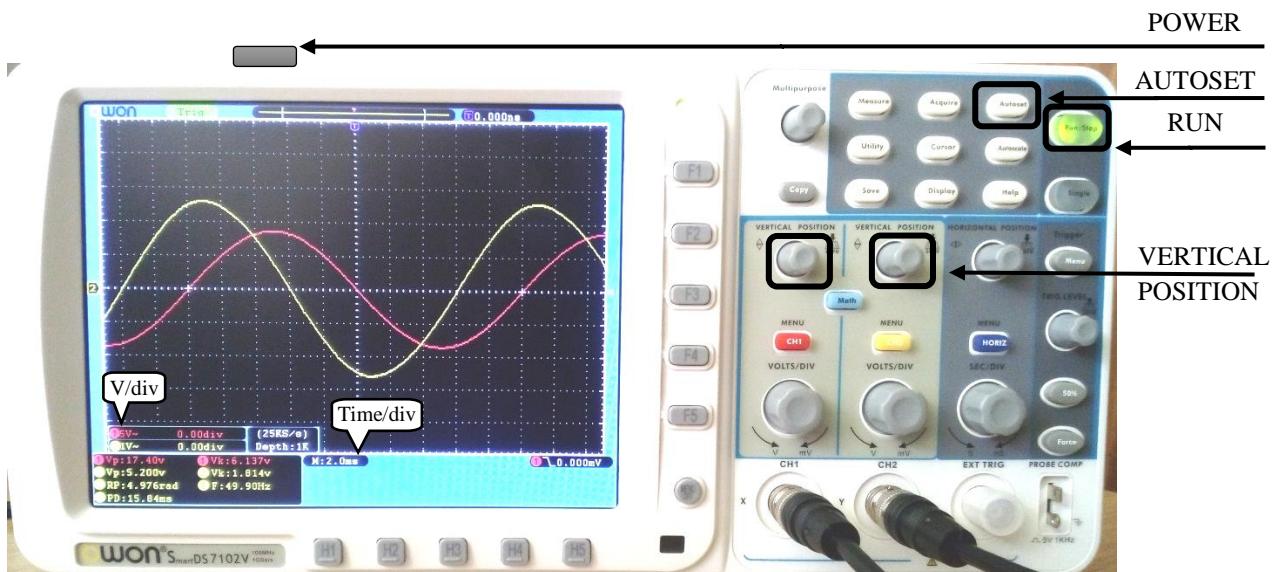
6. Na istom delu ekrana osciloskopa nalazi se i vrednost podešavanja zajedničke horizontalne, vremenske ose, **TIME/DIV** – broj sekundi po podeoku. Dugmetom **Horizontal: S ↔ nS** podesiti da se signali prikazuju sa 2,5 ms/DIV (**M 2.50 ms**).
Za horizontalno pomeranje signala levo-desno koristi se dugme **Horizontal: Position**.

Dodatne operacije

1. **Vertical: 1** – uključuje/isključuje prvi kanal.
2. **Vertical: 2** – uključuje/isključuje drugi kanal.
3. **Trigger: Trig Menu/Source /CH1** – sinh. na CH1 (.../Source /CH1 – sinh. na CH2).
4. **Vertical: V ↔ mV** - menja naponsku skalu (vertikalna osa) za svaki kanal pojedinačno.
5. **Vertical: Position** - pomera signal gore/dole.
6. **Horizontal: S ↔ nS** - menja vremensku skalu (horizontalna osa).
7. **Horizontal: Position** - pomera signal levo/desno.
8. **Run/Stop** – kontinualno merenje/zamrzavanje signala.
9. **Single** – Dok je uključeno ograničava osciloskop na jedno merenje. Isključuje se ponovnim pritiskom na dugme.
10. Trenutni prikaz svih parametara napona na ekranu:
Measure → All Mea. → Source (CH1 ili CH2) → Voltage (on/off)
11. Trenutni prikaz svih parametara vremena na ekranu:
Measure → All Mea. → Source (CH1 ili CH2) → Time (on/off)

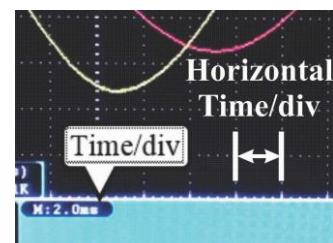
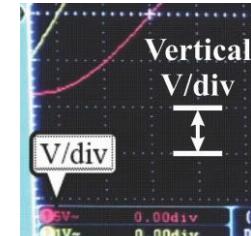
Digitalni osciloskop – Owon SDS 7102 V

Slika 2.6. Izgled osciloskopa marke Owon.

Osnovne operacije

1. Priklučiti sonde.
2. Uključiti osciloskop pritiskom na dugme **POWER**.
3. Pritisnuti dugme **Autoset**. Prikazaće se dva signala jedan ispod drugog.
4. Za preklapanje signala (DC nivo 0) pritisnuti dugme **VERTICAL POSITION** za oba kanala.
5. Pogledati vrednosti na dnu ekrana, tačno ispod signala, kao što je prikazano na slici. Za kanale 1 i 2, date su vrednosti podešavanja vertikalne ose, **V/DIV** – broj volti po podeoku. Moguće je da **V/DIV** nije isto za oba kanala. Dugmetom **VOLTS/DIV** podesiti da oba kanala prikazuju 1 V/DIV (① **1 V~**, ② **1 V~**).
6. Na istom delu ekrana osciloskopa nalazi se i vrednost podešavanja zajedničke horizontalne, vremenske ose, **TIME/DIV** – broj sekundi po podeoku. Dugmetom **SEC/DIV** podesiti da se signali prikazuju sa 2 ms/DIV (**M: 2.0 ms**). Za horizontalno pomeranje signala, koristi se dugme **Horizontal: Position**.

Dodatne operacije

1. **CH1, CH2** – uključuje/isključuje kanal.
2. **Trigger: Menu/Source (H2)/CH1 (F1)** – sinh. na CH1 (.../H2/F2 – sinh. na **CH2**).
3. **VOLTS/DIV** – menja naponsku skalu (vertikalna osa) za svaki kanal pojedinačno.
4. **VERTICAL POSITION** - pomera signal gore/dole.
5. **SEC/DIV** – menja vremensku skalu (horizontalna osa).
6. **HORIZONTAL POSITION** - pomera signal levo/desno.
7. **Run/Stop** – kontinualno merenje/zamrzavanje signala.
8. **Single** – jedno merenje (nakon toga zamrzava sliku).

Save / Type (H1) → Setting / Setting (H2) → Setting 1 / Load

9. Trenutni prikaz svih parametara odabranog kanala na ekranu:

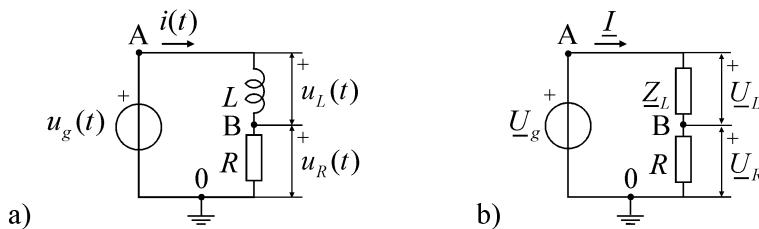
Measure / Add (H1) / Show All

Promena modula impedanse i fazne razlike sa promenom frekvencije

Za drugi deo vežbe koristi se isto električno kolo kao i za prvi deo vežbe. U ovom delu vežbe, osciloskop se koristi za očitavanje amplitude napona i određivanje fazne razlike između napona generatora i napona na otporniku.

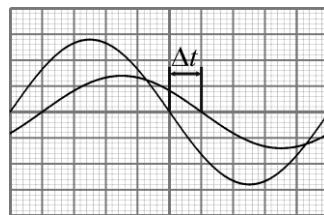
Osciloskop mora pažljivo da se priključi u kolo. Povezivanje osciloskopa se vrši uz pomoć koaksijalnog kabla - svaki kanal sa svojim kablom (sondom). Masu osciloskopa predstavlja oplet (oklop) koaksijalnog kabla i važno je da se mase obe sonde povežu u istu tačku. U protivnom, usled napona između dve mase, može da se ošteti osciloskop. Sonda osciloskopa je nastavak centralnog provodnika (to je crveni provodnik), a oplet kabla je drugi priključak – masa (to je crni provodnik).

Priklučite masu obe sondi osciloskopa (crne provodnike) u tačku koja je zajednička za generator i otpornik. Ta tačka je tačka 0 i označena je sa $\underline{\underline{0}}$ na slici 2.6. Centralni (crveni) provodnik kanala 1 priključite na drugi kraj generatora (u tačku A). Centralni (takođe crveni) provodnik kanala 2 priključite na drugi kraj otpornika (u tačku B).

Slika 2.5. Električna šema za drugi dio vežbe sa označenom tačkom na koju se vezuju mase obe sondi
a) u vremenskom domenu i b) u kompleksnoj notaciji.

Podesite vremensku bazu (horizontalnu osu) osciloskopa na 2 ms/DIV ili 2,5 ms/DIV, a vertikalne ose (oba kanala) na 1V/DIV. Na ekranu osciloskopa videćete vremenske oblike napona na generatoru i otporniku, kao na slici 2.7. Raspon od vrha do vrha signala (po vertikalnoj osi) odgovara vrednosti dve amplitude. Za napon generatora (veći napon) amplituda iznosi $U_{gm} = 2,8\text{V}$. (U prvom delu vežbe namešteno je da je efektivna vrednost napona generatora jednaka 2V, što odgovara amplitudi od $\sqrt{2} \cdot 2\text{V} \approx 2,8\text{V}$.)

Slika 2.6. Izgled ekrana osciloskopa pri merenju dva prostoperiodična napona.

Vremenski pomeraj Δt između napona možete da očitate na horizontalnoj osi osciloskopa, kao vremenski interval između prolazaka kroz nulu (slika 2.7) ili između maksimuma ovih napona. U ovom primeru ta razlika je jedan podeok koji odgovara vremenskom intervalu od $\Delta t = 2\text{ms}$. Fazna razlika između napona jednaka je $\Delta\theta = \omega\Delta t$, odnosno $\Delta\theta = 2\pi f\Delta t$. Prema tome, očitavanjem vremenskog pomeraja između napona Δt može da se odredi njihova fazna razlika $\Delta\theta$.

Kolo sa slike 2.6.a može da se rešava u kompleksnoj notaciji kao na slici 2.6.b. Ekvivalentna impedansa koju vidi generator jednaka je

$$Z_{\text{ekv}} = R + j\omega L = \sqrt{R^2 + (\omega L)^2} e^{j\arctg(\omega L/R)}.$$

Iz prethodnog izraza se vidi da su moduo i argument ekvivalentne impedanse jednaki

$$Z_{\text{ekv}} = \sqrt{R^2 + (\omega L)^2}, \quad \varphi = \arctg(\omega L/R).$$

Kompleksna struja u kolu jednaka je količniku napona na generatoru i ekvivalentne impedanse $\underline{I} = \underline{U}_g / Z_{\text{ekv}}$, odnosno količniku napona na otporniku i otpornosti otpornika $\underline{I} = \underline{U}_R / R$, odakle se dobija $\underline{U}_g / Z_{\text{ekv}} = \underline{U}_R / R$, odnosno

$$\underline{U}_g / \underline{U}_R = Z_{\text{ekv}} / R.$$

Neka je $\underline{U}_g = U_g e^{j\theta_g}$ i $\underline{U}_R = U_R e^{j\theta_R}$. Leva i desna strana prethodne jednačine mogu da se napišu kao

$$\frac{\underline{U}_g}{\underline{U}_R} = \frac{U_g}{U_R} e^{j(\theta_g - \theta_R)} = \frac{U_g}{U_R} e^{j\Delta\theta} \quad \text{i} \quad \frac{Z_{\text{ekv}}}{R} = \frac{\sqrt{R^2 + (\omega L)^2}}{R} e^{j\arctg(\omega L/R)}.$$

Dva kompleksna broja su jednaka ako su im jednaki i moduli i argumenti. Kako je amplituda prostoperiodične veličine $\sqrt{2}$ puta veća od njene efektivne vrednosti, $U_{Rm} = \sqrt{2}U_R$ i $U_{gm} = \sqrt{2}U_g$, sledi da se amplitude napona odnose isto kao efektivne vrednosti, tj. $U_{Rm}/U_{gm} = U_R/U_g$. Na osnovu prethodnog dobija se

$$U_{Rm} = U_{gm} \frac{R}{\sqrt{R^2 + (\omega L)^2}}, \quad \Delta\theta = \arctg(\omega L/R).$$

Za određivanje računatih vrednosti koristite vrednosti određene u prvom delu vežbe:

$$R =$$

$$L =$$

$$U_{gm} = 2,8 \text{ V}.$$

Frekvencija se bira okretanjem dugmeta na generatoru. Vrednost Δt je vremenski pomeraj između napona generatora i napona na otporniku (slika 2.7) i potrebno ga je očitati na osciloskopu. Vremenski pomeraj Δt između napona odgovara faznoj razlici $\Delta\theta = \omega\Delta t$, odnosno $\Delta\theta = 2\pi f \Delta t$. Ako želite da $\Delta\theta$ izrazite u stepenima, tada je u prethodnom izrazu potrebno 2π zameniti sa 360° , tj. $\Delta\theta[\circ] = 360^\circ \cdot f \Delta t$.

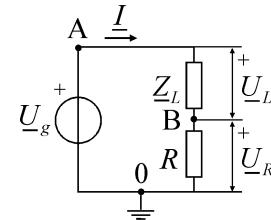
Tabela 2.2.

	računate vrednosti					očitane vrednosti		
f [Hz]	ωL [Ω]	Z_{ekv} [Ω]	U_{Rm} [V]	$\Delta\theta$ [$^\circ$]	U_{Rm} [V]	Δt [s]	$\Delta\theta[\circ] = 360^\circ \cdot f \Delta t$	
50								
150								

Primetite da se impedansa kalema povećava sa povećanjem frekvencije. Zbog toga su se sa povećanjem frekvencije povećale i ekvivalentna impedansa i fazna razlika između napona.

Crtanje vremenskih oblika napona na generatoru i otporniku

Za ovaj deo vežbe koristi se kolo prikazano na slici 2.5. Okretanjem dugmeta za podešavanje frekvencije na generatoru podesite frekvenciju na 50Hz. Okretanjem dugmeta za podešavanje amplitude na generatoru i istovremenim očitavanjem osciloskopa, namestite da maksimalna vrednost napona generatora bude 2,8V, $U_{gm} = 2,8\text{V}$.

Očitajte amplitudu napona generatora U_{gm} i izračunajte njegovu efektivnu vrednost U_g ,

$$U_{gm} = 2,8\text{V} \quad U_g =$$

Očitajte amplitudu napona na otporniku U_{Rm} i izračunajte njegovu efektivnu vrednost U_R ,

$$U_{Rm} = \quad U_R =$$

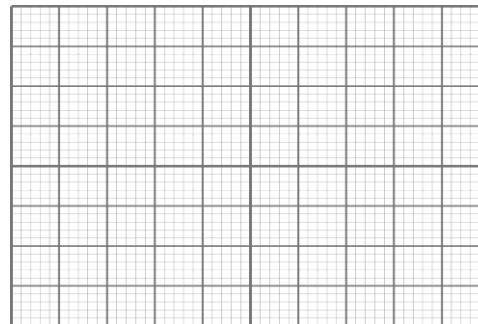
Odredite periodu $T =$

Očitajte vremenski pomeraj između napona $\Delta t =$

Odredite (u stepenima) faznu razliku između napona generatora i napona na otporniku:

$$\Delta\theta[\circ] = 360^\circ \cdot f \Delta t =$$

Nacrtajte vremenske oblike napona na generatoru $u_g(t)$ (kanal 1 osciloskopa) i napona na otporniku $u_R(t)$ (kanal 2 osciloskopa).

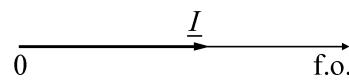

Nacrtajte fazorski dijagram svih napona (U_g , U_R i $U_L = U_g - U_R$) i struje u kolu (I), pretpostavljajući da je početna faza struje jednaka 0.

Sa fazorskog dijagrama očitajte faznu razliku između napona generatora i napona na kalemu:

Sa fazorskog dijagrama očitajte faznu razliku između napona generatora i struje generatora:

$$\varphi =$$

Rešavanjem zadatog kola, za faznu razliku između napona i struje generatora biste dobili (za računanje koristite vrednosti R i L određene u prvom delu vežbe):

$$\varphi = \arctg(\omega L / R) =$$

Uporedite dobijene vrednosti fazne razlike između napona i struje generatora: